NAMN OCH BYGD

TIDSKRIFT FÖR NORDISK NAMNFORSKNING

UTGIVEN AV KUNGL. GUSTAV ADOLFS AKADEMIEN
FÖR SVENSK FOLKKULTUR

REDAKTÖRER
STAFFAN NYSTRÖM, EVA NYMAN, INGE SÆRHEIM

REDAKTIONSRÅD
TERHI AINIALA, VIBEKE DALBERG, LARS-ERIK EDLUND,
LENNART ELMEVIK, BENT JØRGENSEN, MICHAEL LERCHE NIELSEN,
SVAVAR SIGMUNDSSON

With English summaries

Årg. 109 · 2021

KUNGL.
GUSTAV ADOLFS AKADEMIEN
FÖR SVENSK FOLKKULTUR
UPPSALA

Distribution
eddy.se ab
VISBY

Utgivet med bidrag från Nordiska publiceringskommittén för humanistiska och samhällsvetenskapliga tidskrifter (NOP-HS)

För bedömning av manuskript till uppsatser i Namn och bygd anlitas vetenskapliga granskare utanför redaktionen

ISSN 0077-2704

© Respektive författare

Produktion: eddy.se ab, Visby 2021
Tryck: RK Tryck, Uppsala 2021

Innehåll

Hagåsen, *Lennart*: *Dagön* i dager och *Daglö* i skugga 59
Hedberg, *Johan*: Namnböcker och namnbyråer. En undersökning av statlig och kommersiell inblandning i ansökningar om nybildade efternamn åren 1925 och 1945 127
Helset, *Stig J.*: Kan stadnamn ha meining? Ein studie av metafor og metonymi i fjellnamn 105
Källström, *Magnus*: Ett försvunnet personnamn på runstenen U 494 i Husby-Långhundra kyrka 35
Nyström, *Staffan*, *Nyman*, *Eva* & *Sœrheim*, *Inge*: Namn och bygd får ny undertitel 5
Schmidt, *Tom*: Bostedsnavn og seternavn i Jämtland 89
Strandberg, *Svante*: *Djulborum*, **Rundarum* och *Öknaborum*. Ett sörmländskt bruk av ortnamnselementet *-rum* 71
— *Flocken* och *Fluxerum*. Till frågan om *-nir* i svenska sjönamn 27
— *Rånnaväg* i Gällstad 81
Sœrheim, *Inge*: *Fjogstad*, *Nyvlest*, **Ævest*. Sørvestnorske øydegardsnamn på *-stad* frå førhistorisk tid 7
Williams, *Henrik*: Sm 79† ᚱᛅᚴᚱ 47

Smärre bidrag

Strandberg, *Svante*: *Lebro* i Kattnäs 145
— Sjönamnet *Lunten* i Fellingsbro 148
Vikstrand, *Per*: Varnhem 151

Recensioner

Julita gård. Människor och landskap under tusen år. [Red. av] Ulrich Lange & Göran Ulväng (2019). Rec. av Svante Strandberg 153
Making the Profane Sacred in the Viking Age. Essays in Honour of Stefan Brink. Ed. by Irene García Losquiño, Olof Sundqvist & Declan Taggart (2020). Rec. av Anders Carlsson. 155
Det medeltida Sverige 2. Södermanland 7. Åkers härad. [Av] *Christian Lovén* (2020). Rec. av Svante Strandberg 159
Namn i skrift. Names in Writing. Handlingar från NORNAs 48:e symposium i Göteborg den 29–30 november 2018. Red. av Maria Löfdahl, Michelle Waldispühl & Lena Wenner (2020). Rec. av Terhi Ainiala 160
Namn och namnvård. Vänskrift till Annette C. Torensjö på 60-årsdagen den 18 november 2020. Red. av Staffan Nyström, Svante Strandberg & Mats Wahlberg (2020). Rec. av Inge Særheim 164
Recognition, Regulation, Revitalisation. Place Names and Indigenous Languages. Proceedings of the 5th International Symposium on Place Names 2019. Jointly organised by the Joint IGU/ICA Commission on Toponymy and the UFS. Clarens, South Africa, 18–20 September 2019. Ed.: Chrismi-Rinda Loth (2020). Rec. av Staffan Nyström 166
Svenskt diplomatarium 12:1. 1381. Utarbetat av Claes Gejrot, Oliver Blomqvist, Ingela Hedström, Sara Risberg & Peter Ståhl (2020). Rec. av Svante Strandberg 169

Eivind Weyhe: Fjallanøvn í Føroyum (2020). Rec. av Eva Nyman 170

Författarna i denna årgång 173
Förkortningar. 175

Sm 79† **rakʀ**

Av Henrik Williams

Namn och bygd 109 (2021), 47–57.

Henrik Williams, Department of Scandinavian Languages, Uppsala University: The name **rakʀ** on the rune stone Sm 79†.

Abstract

The now lost rune stone Sm 79 bore the inscription **rakʀ : lakþi : stin : yfiʀ : þiuk : s … n : s[i]n : s …**. This has been interpreted as Old West Scandinavian *Rekkr lagði stein yfir Þiokk*, *s*(*u*)*n sinn …* and translated as ‘Rekkr laid the stone over Þjokkr, his son ...’. The present article reinterprets the first name as Runic Swedish *Rakʀ* ‘straight, upright’, alluding to the bearer’s posture. Thus, both men mentioned on the stone had names referring to physical characteristics, as *Þiǫkkʀ* means ‘stout, stocky’.

Keywords: runic inscriptions, Viking Age, personal names, Vallsjö Church, Sm 79.

Runologi kan definieras som ’vetenskapen om runor och runtexter’ (NEn Ordbok 3 s. 36). Traditionellt har den uppfattats som en i första hand språklig disciplin med underavdelningar för de språk som de studerade runinskrifterna är avfattade på, i Sverige i första hand nordiska språk. Lena Peterson (1995 s. 42) laborerar med den »snäva definitionen» av runologen »såsom en som bedriver dels historisk lingvistik, dels filologi». Men många andra än språkvetare forskar på runristningar, de medier som bär inskrifterna och texternas sociala och historiska kontext. Är de inte runologer?

Jag tror att vi måste frigöra runologin från att underordnas ett annat ämne och jag tror att det bäst låter sig göras genom att konstatera att runologins främsta uppgift är att tolka runinskrifter. På så sätt hamnar runologin som ämne inom filologin, inte bara ett läroämne utan också en metodik. För att tolka runinskrifterna måste runologen använda sig av en mängd olika discipliner: paleografi, grafonomi och lingvistik i alla dess schatteringar, men också många andra relaterade humanistiska fack och en del naturvetenskapliga. Dessa discipliner blir på så sätt alla hjälpämnen utan att därför förändra runforskarens primära identitet som filolog, närmare bestämt runfilolog. Runologi skulle därmed definieras som ’vetenskapen om runors läsning samt runinskrifters tolkning och utgivning’.

En av de viktigaste runologiska hjälpdisciplinerna är namnforskningen. Vid tolkningen av en runristning måste naturligtvis också de teckenföljder som

representerar namn ges en korrekt tolkning. Ofta stannar runologerna vid att identifiera vilket namn det rör sig om, men onomastiken som hjälpmedel kan göra mer för att man ska uppnå djupast möjliga förståelse av runtexten. Namn, främst långt mer än tusen personnamn bara i vikingatida runstensinskrifter men också över hundra ortnamn, utgör en betydande andel av runinskrifternas löpordsmassa och en ännu större andel av den totala mängden separata ord. Runinskrifterna är därmed en viktig, om än inte sällan förbisedd, källa för namnforskare.

I denna uppsats skall jag behandla en runföljd på en småländsk runsten som tveklöst innehåller ett personnamn, vilket jag menar är feltolkat. Det gäller **rakʀ** i inskriften på Sm 79 som en gång har funnits på Vallsjö gamla kyrkogård, inom nuvarande Sävsjö stad.

Huvudparten av denna runristning är känd endast från ett träsnitt i Bautil (nr 1048), signerat av Johan Hadorph och Ulf Christoffersson, vilket avbildar stenens vänster- och toppsida (se fig. 1). Vad som anses vara ett tillhörigt fragment av skiffer med ytterligare fem runor är i sin tur endast känt från en sen 1800-talsteckning av P. Vistrand (SmR s. 199). Ragnar Kinander (i SmR s. 200) läser och normaliserar inskriften till fornisländska samt översätter den till svenska på följande sätt:

A **: rakʀ : lakþi : stin : yfiʀ : þiuk : s ...**

B **... n : s**[**i**]**n : s ...**

Rekkr lagði stein yfir Þiokk, *s*(*u*)*n sinn ...*

Reck lade stenen över Tjock, sin son ...

Kinander skriver (a.st.) också:

> Genom runornas form, som helt överensstämmer med den danska runradens, och inskriftens formulering, av vilken det framgår, att stenen varit en liggande häll av samma typ som Eskilstunakistornas lockhällar, visar Sm 79 sitt samband med denna monumenttyp och härrör sannolikt från 1000-talets senare hälft.

Det är alltså på grund av användningen av verbet *lagði* som Kinander anser att runmonumentet bör ha utgjorts av en liggande gravhäll, vilket också är en rimlig uppfattning som stöds av Cecilia Ljung (2016 s. 18, 28). Ett indicium som stöder detta antagande är att fragmentet var av skiffer, ett material använt t.ex. för gravhällen Sm 95. Att det rör sig om en lagd gravhäll måste dock inte betyda att ristningen är medeltida; Ög 239 som är en gravhäll med resarformelsverbet *lagði* är utformad i fågelperspektivstil, vilken dateras till första halvan av 1000-talet (Gräslund 2006 s. 126).

Sm 79 har mig veterligt aldrig stilgrupperats, men den tillhör snarast den oornamenterade stilgruppen som betecknas RAK och kan därmed vara både

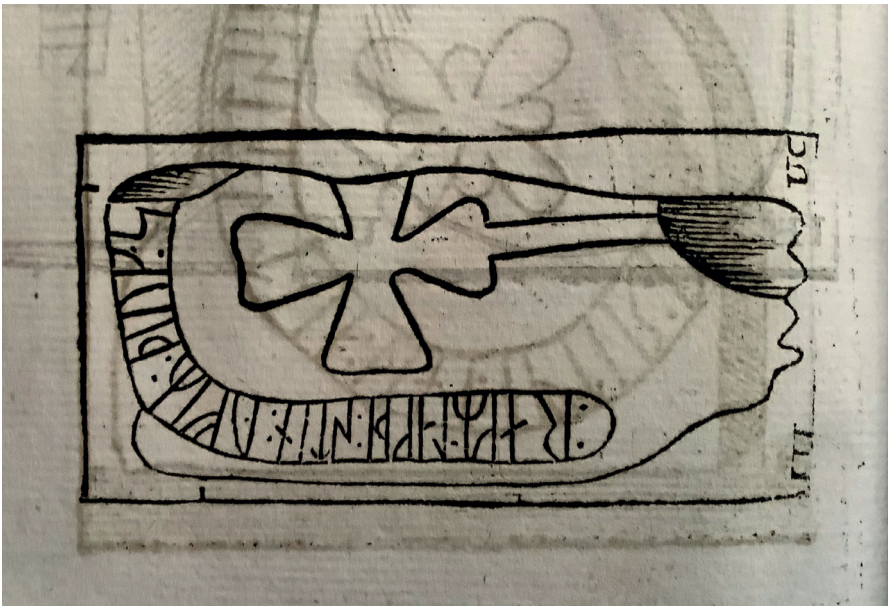

Fig. 1. Sm 79† Sävsjö. Vallsjö gamla kyrkogård.

tidig och sen. Typologiskt sett yngre drag utgörs av korset och minnesformeln som ger en klart kristen anknytning. Men runformerna saknar som Kinander påpekar (se nedan) sena drag, och palatalt ʀ betecknas med yrruna enligt gammalt mönster. Att gammal diftong skrivs med monograf (en runa) i **stin** kan vara ett både äldre och yngre drag, relativt sett. Sammantaget ger inskriften snarast intrycket att tillhöra tiden 1050–1100, men varken en tidigare eller senare datering kan uteslutas. Säkrast är därför en tidfästning till missionstid (c:a 1000–1125).

Tolkningen av ett runbelägg som idag är försvunnet är naturligtvis alltid i någon mån problematisk. Men det rör sig mest om ett filologiskt problem; oavsett hur källläget ser ut är det vad vi har att utgå från. Det har påpekats att »detta påverkar bara tolkningens styrka och inskriftens beviskraft, inte runologens skyldighet att göra sitt bästa» (Williams 1996 s. 210).

Det är naturligtvis omöjligt att veta exakt hur mycket vi kan lita på den enda källan till inskriften på Sm 79. Johan Hadorph och Ulf Christoffersson var vana vid runstensundersökningar och -avbildningar, vilket förlänar träsnittet en viss trovärdighet. Man kan också jämföra med deras träsnitt av Sm 69, en bevarad runsten från Fröderyds kyrkogård halvannan mil från Sävsjö. I detta fall är deras insats av tämligen förtroendeväckande slag. Att inskriftens första runa där saknas på träsnittet behöver bara betyda att den kan ha varit dold under markytan. I övrigt är runorna med ett undantag återgivna korrekt; t.o.m.

stingningar och runformer har reproducerats nästan exakt. Undantaget utgörs av namnet på den ihågkomne, men de två runor som det här handlar om är också svårlästa.

Av denna lilla undersökning kan man naturligtvis inte dra några stora slutsatser. Det är intressant att notera att Hadorph och Christoffersson uppmärksammade både runformer och stingningar samt att återgivandet av dessa har »överlevt» processen fram till träsnittet som slutresultat. Ibland är vi så lyckligt lottade att vi också har tillgång till den eller de teckningar som utgör underlag för träsnitten, men tyvärr inte i detta fall.

Om källäget kan man sammanfattningsvis konstatera att vi har en enda uppgift om inskriften på Sm 79. Som jag har antytt ovan är dokumentationen inte nödvändigtvis undermålig, men alla tolkningar måste dock framställas med viss reservation. Kanske återfinns stenen någon gång i framtiden, men för tillfället är vi alltså hänvisade att göra vårt bästa utifrån det underlag som finns.

Inskriften är i sina kända delar tämligen lättolkad och den läsning som framgår av Hadorph & Christofferssons träsnitt verkar vara invändningsfri, även om Kinander borde ha påpekat att stingningen av ᚢ-runan i **yfiʀ** är obetydlig och knappast helt säker. Vad han däremot med rätta understryker är att **ɑ**-runan i ᚱᚾᛘᛦ har dubbelsidig bistav. »I inskriften förekommer eljest inga runformer ur det fullständigt stungna alfabetet», betonar han (SmR s. 200), vilket förklarar translittereringen med **ɑ** i stället för **æ**. Namnet *Tjock* tilldrar sig hans berättigade intresse, men utförligast kommenteras som sig bör det inledande personnamnet (a.st.):

> 1–4 **rɑkʀ** återger troligen namnet *Rekkr*, känt från Jämtland genom några belägg. Hos Lind anföres *Rekkr* som *dverga heiti*. I Danmark är *rek* tidigast belagt som binamn på en myntmästare i Lund **þorkil : rek**, **þoukil : r(e)k** (L. Jacobsen och E. Moltke *Danmarks Runeindskrifter*, 1942, sp. 575). Runmynten kunna dateras till tiden 1065–1075 (a a sp. 556). Från Danmark kännes också en *Rech* 1249, och *Rek* antages även ingå i ortnamnet *Rextorp*, nu Regstrup.

I registret över runsmåländska egennamn uppförs formen *Rekkʀ* (SmR s. 339), här en form på »normaliserad fornsvenska» (SmR s. 338 not 1).

Veterligen har ingen särskilt intresserat sig för Sm 79 **rɑkʀ** sedan Kinander publicerade dess inskrift. Patrik Larsson (2002 s. 108) anför bara namnet och i NRL (s. 183) uppförs belägget under uppslagsordet *Rekkʀ*, utan reservation.

Det är förvånande dels att Kinander utan vidare spisning kom fram just till tolkningen av **rɑkʀ** som *Rekkʀ*, dels att ingen tidigare har påpekat detta. Förutom det träsnitt som publicerades i Bautil och läsningen utifrån detta som Johan Liljegren (1833 s. 195) gav ut,[1] har mycket litet publicerats om Sm 79. Om inte Ragnar Kinander har tagit sin tolkning från de opublicerade manu-

[1] Det har nummer 1668 i Liljegren, inte 1238 som Kinander (i SmR s. 198) felaktigt anger.

skript och rapporter som finns i olika arkiv (SmR s. 198), får man förmoda att han har hämtat den ur egen fatabur. Men i en källa han inte refererar till, nämligen Dieterichs runordbok (1844), förekommer faktiskt (s. 103) samma tolkning av **rakʀ**: »ein Mannsname, der Held, isl. *raskr*, tapfer, *reckr*, Held, *reki*, Tapferkeit». Det är oklart hur Dieterich ser på förhållandet mellan runföljden och de olika isländska ord han nämner; menar han att de alla kan dölja sig däri? Säkert är i alla fall att han nämner samma *rekkr* som Kinander.

Problemet med Kinanders tolkning är inte att han förutsätter att ett kort /e/ har återgivits med **ɑ**-runa. Detta är inget alldeles vanligt skrivsätt, men det är frekvent nog för att man skulle kunna räkna med dess existens också på Sm 79. Säkra exempel på småländska runstenar utgörs av Sm 42 **ɑʀ** *eʀ*, Sm 80 **þana** *þenna* och Sm 142 **uastr** *vestr*. Inte heller är bristen på fornsvenska namnparalleller till *Rekkr* ett avgörande motargument (de fornjämtska belägg Kinander nämner representerar säkerligen västnordiskt språk).

Det är istället namntolkningens antagna ljudgestalt som utgör den största svårigheten för att identifiera **rakʀ** med fvn. *Rekkr*. Såsom framgår av NRL (s. 183) måste etymologin för *Rekkʀ* vara samnordiskt *Rinkʀ*. Det främst västnordiska namnet *Rekkr* har utvecklats därur genom nasalassimilation /nk/ > /k:/ och därmed förbunden vokalsänkning /i/ > /e/. Att vi inte i fallet Sm 79 kan ha att göra med en ljudmässig motsvarighet till ett sent runöstnordiskt *Rinkʀ* bevisas således inte av att beteckning för /n/ framför /k/ saknas – vikingatida runinskrifter utelämnar mycket ofta nasalruna framför en klusil konsonant (Williams 1994) – utan av att **ɑ**-runan tydligt visar att vi måste ha att göra med en lägre vokal än /i/.

Förhållandet mellan östnordiska /mp/, /nt/ och /nk/ å ena sidan och västnordiska /pp/, /tt/ och /kk/ kan illustreras med svenskans *klimp* och fornisländskans *kleppr*. Även västsvenska dialekter kan uppvisa assimilerade former. »Men östra Småland, Östergötland, Uppland, Finland är i det närmaste fria från assimilation», skriver Elias Wessén (1969 s. 58). Frågan är om man kan räkna med västnordisk nasalassimilation med tillhörande vokalsänkning längre västerut i Småland.

Lennart Moberg ägnade sin doktorsavhandling (1944) åt nasalassimilationen. Av hans arbete framgår att med undantag för vissa i hela eller stora delar av Sverige spridda ord finns det egentligen bara ett ord som uppträder i assimilerad form i sävsjötrakten, nämligen det väl spridda *skakk* < *skank* 'sned, skev'. Några få assimilationsformer dyker dock upp längre västerut i samma härad (s. 150 f.). Småland verkar inte heller i äldre tid uppvisa några assimilerade former. Tvärtom verkar det som att nasalassimilation inte har inträffat i det runsmåländska belägg där saken låter sig kontrolleras. På Sm 137 Kvarnarp

återfinns **klint**, ackusativ av mansnamnet *Klintr*.[2] Detta är ett indicium på att **rakʀ** kanske inte motsvarar en västnordisk form *Rekkr*.

Man skulle kunna tycka att en kort runföljd som **rakʀ** skulle vara lätt att entydigt identifiera med ett namn som utgör ett troligt tolkningsalternativ. Problemet är att det tvärtom är ganska svårt. De två runorna **ak** öppnar nämligen för en stor mängd tolkningsmöjligheter. **a**-runan kan bland annat representera /a(:)/, /æ(:)/ /e(:)/ eller /ɔ(:)/, för att bara välja några av de mest troliga alternativen och **k**-runan på samma sätt /g(:)/, /k(:)/, /ng/ eller /nk/. Att fastställa det teoretiskt möjliga runsvenska ljudunderlaget ger ett oöverskådligt resultat. Många belagda ord i fornnordiska språk kan hypotetiskt sett dölja sig bakom **rakʀ**, och utvidgar vi sökningen till tänkbara ord utifrån vad som finns i senare dialekter och riksspråk blir antalet självfallet ännu större.

Men det finns ingen anledning att gå över ån efter vatten. Om ett eller flera belagda personnamn som återfinns i det fornnordiska namnförrådet kan visas stämma med skriftbilden bör de i första hand komma ifråga. Det visar sig att så är fallet.

En av Islands första kolonisatörer uppges ha hetat *Ragi* (Lind sp. 837). Det är också belagt som fornvästnordiskt binamn på några personer (Lind Bin. sp. 284 f.) och anges (a.a. sp. 285) som sådant betyda ’den fege’, alltså en svag form av adjektivet *ragr*. Lind (a.st.) uppger att *Ragi* också förekommer som »dopn[amn]», vilket väl betyder att han ger detta samma tolkning. Även om negativa namn förvisso förekommer i den fornnordiska namnskatten är feghet som egenskap inget man brukade skryta med eller ens skämta om. Därför är Jan de Vries tolkning av namnet mer lockande. Han jämför (1977 s. 431) det bl.a. med nynorskans *rage* ’langer kerl’, vilket är en trovärdig namngivningsgrund. Ásgeir Blöndal Magnússon (1989 s. 738) är dock osäker på namnets etymologi, och han sammanställer det alternativt med forndanskans *Vraghi*, vilket mycket väl kan stämma, men skulle innebära att roten i detta senare namn inte kan dölja sig bakom Sm 79 **rakʀ** eftersom initialt /vr/ reduceras i fornvästnordiska men inte runsvenska.

Östnordiskans bevarande av initialt /vr/ utesluter också att sammanställa **rakʀ** med namn som de fornvästnordiska binamnen *Rangi* och *Rangr*, vilka kan sammanställas med sv. *vrång*. Däremot skulle det forndanska binamnet *Rang* kunna vara av intresse, om än sent och sällan belagt; det jämförs med ett homonymt substantiv i äldre danska med betydelsen ’Række’ (DGP 2 sp. 862). *Range* däremot anses (a.st.) ha tysk bakgrund. Uppmärksamhet tilldrar sig också uppslagsformen *Rak*, vilken (a.a. sp. 860) sammanställs med ett

[2] Sm 36 Bolmaryd **uintʀ** bör inte identifieras med namnsnamnet *Vintr* (Hansson & Stille 2021 s. 198).

homonymt adjektiv betydande ’rank’; varianter med *-e* skulle då antingen vara svaga former, eller alternativt utgå från substantiven *rakæ* ’Spyt’ eller *rakkæ* ’Hund’ (a.st.). En bildning till det senare ordet kan likaså alternativt föreligga i vissa norska gårdnamn innehållande det fornvästnordiska binamnet *Rakki* (Lind Bin. sp. 285). Men som belägg på ett par mycket tidiga namnbärare som kallas *hinn rakki* måste det röra sig om den svaga formen av adj. *rakkr*, vilket översätts som ’oförskräckt, modig’ (a.st.), en sekundär betydelseutveckling från ’rak’ (se nedan).

Bland fornsvenska personnamn, slutligen, finns det inte mycket att hämta. I SMPs uppförs ett binamn *Rak* från Västergötland (SRAp 6/5 1485), men det skrivs <ragh> i det aktuella diplomet. Däremot möter oss ett antal namnbärare med binamn som har förts upp under *Raka*; intressanta i detta sammanhang är främst <rake> i SRAp 26/6 1453 och SRAp 13/9 1492.

Således visar det sig inte råda någon brist på i fornnordiska källor belagda personnamn som teoretiskt sett skulle kunna representeras av runföljden **rakʀ**; snarast är rikedomen ett problem när det gäller att fastställa vad stenresaren verkligen hette i fallet Sm 79.

Thorsten Andersson brukade (mer eller mindre allvarligt) tala om runologi som det möjligas konst. Jag tolkar hans beskrivning som i viss mån ett erkännande av runforskningens komplexitet, men kanske också en viss kritik, om än godmodig, mot att runologer verkar kunna komma fram till ungefär vad som helst och alltid till vad de själva önskar. Om rätt uppfattad är en sådan tänkt kritik inte alls obefogad, och Thorsten Anderssons observation är av värde vid en precisering av vilka runologiska metoder som är vetenskapliga och vilka som inte är det. Att fastställa de tolkningsalternativ som föreligger för en viss runföljd är ett nödvändigt första steg, men det får inte stanna där. Det finns både språkvetenskapliga och runologiska metoder för att komma vidare.

Bland de språkvetenskapliga måste ett hänsynstagande till lexikonet, alltså det i ett visst språk under en viss period existerande ordförrådet, komma i första hand. I detta specifika fall gäller det den del av ordförrådet som utgörs av personnamn. Man måste försöka fastställa vilket eller vilka namn som kan dölja sig bakom skrivningen **rakʀ** i en småländsk runinskrift från missionstiden. Om flera alternativ står till buds, måste om möjligt det mest sannolika utpekas eller de mest sannolika rangordnas inbördes. Indicier blir här:

1. I hur många nordiska fornspråk finns ett namntolkningsalternativ belagt?
2. Hur många och hur tidiga namnbärare rör det sig om?
3. Hur väl stämmer namnet in i onomastikonet, det vill säga har det semantiskt och ordbildningsmässigt goda paralleller?

Vad beträffar det första indiciet är det naturligtvis av störst bevisvärde om samma namn uppvisas i en källa som är kronologiskt och geografiskt näraliggande. Eftersom antalet namn belagda i runsvenskan och den allra äldsta fornsvenskan är så pass begränsat får man dock inte bli förvånad om de närmaste parallellerna återfinns i framförallt fornvästnordiska källor. Den däri belagda namnskatten är mycket rik och relativt tidig, och det finns anledning att förmoda att den i betydande utsträckning återspeglar samnordiska namntraditioner.

Men även efter en analys enligt denna onomastiska metod kan det återstå för många alternativ för att ge ett entydigt resultat. Därför är det nödvändigt att också använda sig av runologiska metoder. Den viktigaste härvidlag är att utgå från just den ortografi som uppvisas i den aktuella inskriften (och i förekommande fall i andra ristningar av samma ristare), med hänsyn tagen till de egenskaper som utmärker runtexter i allmänhet.

Även om det teoretiska ljudunderlaget som ovan har påpekats är stort för en runföljd som **rakʀ**, är inte alla teoretiska möjligheter av samma dignitet. Huvudregeln är här att följa skriftbilden så nära som möjligt, av det enkla skälet att man kan förmoda att det var så samtida läsare själva avkodade texten. Men man måste här skilja på ord med hög respektive låg funktionell vikt, eller kommunikativt värde (Williams 2010 s. 36).[3] Ett ord som **lakþi** *lagði* är ett exempel på det senare. Läsaren vet att det kommer ett utförarverb på denna plats i formeln och det krävs begränsat med ortografisk information för att antyda vilket specifikt ord det rör sig om. Man kan notera att i fallet Sm 79 har (om vi skall lita på träsnittet) inte ristaren bemödat sig om att stinga **k**-runan; om det stod **lagþi** eller **lakþi** var av mycket liten betydelse. Kinander (se ovan) har translittererat skrivningen för prepositionen *yfiʀ* som **yfiʀ**, men som framgår av fig. 1 är punkten i **u**-runan ytterst svag och stingningen därmed högst osäker; det är lika möjligt att det har stått **ufiʀ**. I varje fall saknar inskriften säkra belägg på stungna runor, och man skulle kunna lockas tro att avsaknaden av stingning av **k**-runan i **rakʀ** därför skulle vara betydelselös. Men till skillnad mot orden *lagði yfiʀ*, vilka har låg funktionell vikt, har personnamn i princip alltid högt kommunikativt värde; man kan inte gissa sig till vad någon heter eller har hetat. Eftersom det finns all anledning att tro att ristaren av Sm 79 kände till bruket att stinga runor menar jag att utebliven stingning här är signifikativ. Det talar för att man helst skall välja ett onomastiskt sett plausibelt namntolkningsalternativ (se ovan) som innehåller /k/ eller /k:/. Av samma skäl måste man ge företräde åt namn som inte förutsätter att en nasal (i detta fall /n/) har lämnats obetecknad före klusilen. Slutligen bör **ɑ**-runan i första hand

[3] Detta antagande problematiseras i en uppsats av Alessandro Palumbo (2020) som jag får återkomma till i annat sammanhang.

läsas som beteckning för /a/ eller /a:/, inte som någon annan vokal även om det inte kan uteslutas. Läsaren förutsätts i första hand ha prövat att läsa som det står.

Sammantaget ger detta faktiskt ett ganska entydigt resultat. Det runologiskt allra mest näraliggande alternativet är utan tvekan *Rakʀ* utgående från den starka formen av ett runsvenskt adjektiv motsvarande fvn. *rakr* 'rak, rett, bein' (Norrøn ordbok s. 336). Det till synes lika näraliggande **Rakkʀ* (se ovan), jfr fvn. *rakkr* 'rak, rank, oppreist, brant' (a.a. s. 335 f.) är mindre sannolikt därför att det återgår på ett urg. **ranka-* (Ásgeir Blöndal Magnússon s. 739). En fornöstnordisk motsvarighet utgående från den starka formen av adjektivet är binamnet *Rank*, belagt i såväl forndanska (DGP 2 sp. 862 f.) som fornsvenska (SMPs). Det finns anledning att förutsätta detta namns möjliga existens också i det runsmåländska namnförrådet. Där bör det dock enligt min mening i första hand ha skrivits **rankʀ** för att särhållas från *Rakʀ*; hur skulle annars läsaren kunna hålla isär de två namnen?

En motsvarighet till *Rakʀ* verkar inte vara belagd i Västnorden, men det finns geografiskt sett närmare paralleller i det forndanska binamnet *Rak* och det fornsvenska *Rake* (se ovan). I dessa fall bör det handla om namnbildningar utifrån adjektivet *rak*, i de fornsvenska beläggen i svag form samt i det forndanska och runsmåländska fallet i stark form.

Som ovan har påpekats bör en övertygande namntolkning kunna anslutas till en semantisk grupp i onomastikonet med liknande betydelse. Det här föreslagna runsvenska mansnamnet *Rakʀ* bör ha sin namngivningsgrund i en persons kroppshållning (eller vara ett uppkallelsenamn, ytterst efter en person med sådan pose). Att kroppshållning verkligen var en förekommande namngivningsgrund framgår av sådana bildningar som syftar på skevhet eller lutande hållning. Finnur Jónsson (1907 s. 231 f.) listar i sin genomgång av fornvästnordiska binamn under avdelningen »Dårlig holdning, Skævhed» bland annat *hokinn* 'framåtböjd', *húkr* 'hukande', *keiss* 'böjd', *lútandi* 'den lutande', *bjúgi* 'den böjde' samt *rangi*, *skakkr* och *skeifr* som alla betyder '(den) skev(e)'. Även i runmaterialet finns det paralleller i *Ōbœinn* (NRL). Men även rak, eller nog rättare sagt stel kroppshållning har uppmärksammats, om än mindre vanligt. Finnur Jónsson (1907 s. 231) nämner under rakvuxenhet de vanliga *bratti* och *brattr* samt *keikr* och *hin ǫrðiga* som alla syftar på stel, snarast bakåtlutande ställning. Det fvn. huvudnamnet *Rakni* och binamnet *Rakna* 'person som rätar upp sig, blir rak' bildar också en möjlig parallell (Jacobsson 2004 s. 110).

Ytterligare ett indicium på att tolkningen av **rakʀ** som *Rakʀ* 'rak, upprätt' är trovärdig utgörs av den namnbildningsmässiga motsvarighet som därmed bildas genom namnet på Raks döde son, *Þiǫkkʀ*, vars namn helt enkelt betyder 'tjock'. Att de ursprungliga binamnen på far och son båda skulle gå tillbaka

på kroppsbeskrivningar är en lockande tanke. Därmed skulle Sm 79† vara att tolka och översätta på följande vis:

Rakʀ lagði stæin yfiʀ Þiǫkk, *sun sinn* ...

Rak lade stenen över Tjock, sin son ...

Litteratur

Ásgeir Blöndal Magnússon, 1989: Íslensk orðsifjabók. Reykjavík. (Orðabók Háskólans.)

Bautil = Bautil; det är, Alle Svea ok Götha Rikens Runstenar, upreste ifrån verldenes år 2000 til Christi år 1000 ... utgifne af Johan Göransson. 1750. Stockholm.

Dieterich, Udo Waldemar, 1844: Runen-Sprach-Schatz, oder, Wörterbuch über die ältesten Sprachdenkmale Skandinaviens, in Beziehung auf Abstammung und Begriffsbildung. Stockholm–Leipzig.

Finnur Jónsson, 1907: Tilnavne i den islandske Oldlitteratur. I: Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 22. S. 161–381.

Gräslund, Anne-Sofie, 2006: Dating the Swedish Viking-Age rune stones on stylistic grounds. I: Runes and their secrets. Studies in runology. Ed.: Marie Stoklund & al. Copenhagen. S. 117–139.

Hansson, Martin & Stille, Per, 2021: En landskapsanalys av runstenarna Sm 36 och Sm 37 i Bolmaryd. I: Reading runes. Proceedings of the Eighth international symposium on runes and runic inscriptions. Nyköping, Sweden, 2–6 September 2014. Ed.: Mindy MacLeod, Marco Bianchi & Henrik Williams. Uppsala. (Runrön. Runologiska bidrag utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 24.) S. 193–213.

Jacobsson, Stefan, 2004: Runnordiska *Sturla*-namn. Mansnamn på *-a* i vikinga- och medeltidens nordiska runinskrifter. C/D-uppsats i nordiska språk, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. (Duplikat.)

Larsson, Patrik, 2002: Yrrunan. Användning och ljudvärde i nordiska runinskrifter. Uppsala. (Runrön. Runologiska bidrag utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 17.)

Liljegren, Johan G., 1833: Run-Urkunder. Stockholm.

Ljung, Cecilia, 2016: Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument. Stockholm. (Stockholm Studies in Archaeology 67:2.)

Moberg, Lennart, 1944: Om de nordiska nasalassimilationerna *mp* > *pp*, *nt* > *tt*, *nk* > *kk* med särskild hänsyn till svenskan. Uppsala. (Undersökningar till en atlas över svensk folkkultur. Språkliga serien 1.)

Norrøn ordbok. 5 utg. Red.: Leiv Heggstad, Finn Hødnebø & Erik Simensen. 2008. Oslo.

Palumbo, Alessandro, 2020: Same script, different rules? On the alleged different spelling of names compared to other words in runic inscriptions. I: Namn i skrift. Names in writing. Handlingar från NORNAs 48:e symposium i Göteborg den 29–30 november 2018. Red. av Maria Löfdahl, Michelle Waldispühl & Lena Wenner. Göteborg–Uppsala. (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 44. NORNA-rapporter 98.) S. 263–287.

Peterson, Lena, 1995: Runologi. Försök till ett aktuellt signalement. I: SaoS. S. 39–54.

Sm = Runristning i SmR.
U = Runristning i UR.
Wessén, Elias, 1969: Våra folkmål. 9 uppl. Stockholm.
Williams, Henrik, 1994: The non-representation of nasals before obstruents. Spelling convention or phonetic analysis? I: Proceedings of the Third international symposium on runes and runic inscriptions, Grindaheim, Norway, 8–12 August 1990. Ed.: James E. Knirk. Uppsala. (Runrön. Runologiska bidrag utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 9.) S. 217–222.
— 1996: Till tolkningen av personnamnen på Gnistastenen (U 972 †). I: Från götarna till Noreens kor. Hyllningsskrift till Lennart Elmevik på 60-årsdagen 2 februari 1996. Red. av Eva Brylla, Svante Strandberg & Mats Wahlberg. Uppsala. (Skrifter utg. genom Ortnamnsarkivet i Uppsala. Ser. B. Meddelanden 11.) S. 209–213.
— 2010: Read what's there: Interpreting runestone inscriptions. I: Futhark. International journal of runic studies 1. S. 27–39.
de Vries, Jan, 1977: Altnordisches etymologisches wörterbuch. 2. verbesserte aufl. Leiden.

Summary

The name **rakʀ** on the rune stone Sm 79†

By Henrik Williams

The now lost rune stone Sm 79, from the old cemetery of Vallsjö Church in the present-day town of Sävsjö in Småland province, bore the inscription **rakʀ : lakþi : stin : yfiʀ : þiuk : s … n : s**[**i**]**n : s …**. Ragnar Kinander (in SmR) interpreted this as Old West Scandinavian *Rekkr lagði stein yfir Þiokk*, *s*(*u*)*n sinn* ... and translated it as 'Rekkr laid the stone over Þjokkr, his son ...'. His interpretation presupposes nasal assimilation and vowel lowering of Runic Swedish *Rinkʀ* to *Rekkʀ*. However, there is no evidence of such a development in Viking Age Småland. The present article instead takes the orthography of the inscription at face value and interprets the first name as Runic Swedish *Rakʀ* 'straight, upright', alluding to the bearer's posture. Physical characteristics are a common basis for name-giving, and the other man mentioned on the stone had the name *Þiǫkkʀ*, meaning 'stout, stocky'.

Förkortningar

ANF = Arkiv för nordisk filologi
APhS = Acta philologica Scandinavica
AS = Anthroponymica Suecana
ATA = Antikvarisk-topografiska arkivet, RAÄ
bek = beskrivning till ekonomisk karta
BK = Bergens kalvskinn. Utg. av O.-J. Johannessen (2016)
BNF = Beiträge zur Namenforschung
BSH = C. G. Styffe, Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver
BØ = Bustadnavn i Østfold
DAG = Dialekt-, namn- och folkminnesarkivet i Göteborg, samlingar, Isof
DAL = Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund, samlingar, Isof
DAUM = Dialekt, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå, samlingar, Isof
db = dombok
DD = Diplomatarium Danicum
DDal = Diplomatarium Dalekarlicum
DFU = Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala, samlingar, Isof
DGP = Danmarks gamle Personnavne
DI = Diplomatarium Islandicum
DMS = Det medeltida Sverige
DN = Diplomatarium Norvegicum
DOR = Digitala ortnamnsregistret, Isof (https://ortnamnsregistret.isof.se/place-names)
DR = Danmarks Runeindskrifter
DRA = Rigsarkivet, København
DRAp = pergamentsbrev i DRA
DRApp = pappersbrev i DRA
DRB = Danmarks Riges Breve
DS = Danmarks Stednavne
DSt = B. Jørgensen, Danske stednavne (3. udg., 2008)
DSÅ = J. Kousgård Sørensen, Danske sø- og ånavne (1968–96)
ek = ekonomisk karta
FMU = Finlands medeltidsurkunder
FRA = Riksarkivet, Helsingfors
Fv = Fornvännen
G = Generalstabens karta över Sverige, södra delen
gd = gård
GFR = Konung Gustaf den förstes registratur
glk = geologisk karta
Gn = Generalstabens karta över Sverige, norra delen
GR = Gotlands runinskrifter 1–2 (SRI 11–12)
GR3 = Manuskript till Gotlands runinskrifter 3 samt supplement till GR. (https://www.raa.se/kulturarv/runor-och-runstenar/digitala-sveriges-runinskrifter/gotlands-runinskrifter-3/)
GsR = Gästriklands runinskrifter (SRI 15:1)
hd = härad
hgd = herrgård
Isof = Institutet för språk och folkminnen
jb = jordebok
JHD = Jämtlands och Härjedalens diplomatarium
jr = jordregister
KA = Kammararkivet (i SRA), Stockholm
kb = kyrkbok
KB = Kungliga biblioteket, Stockholm
KL = Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid
KrA = Krigsarkivet (i SRA), Arninge (Täby)
l. = län
LB = M. Lundgren, E. Brate & E. H. Lind, Svenska personnamn från medeltiden (1892–1934)
Lind = E. H. Lind, Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden (1905–15)
Lind Bin. = E. H. Lind, Norsk-isländska personbinamn från medeltiden (1920–21)
Lind Suppl. = E. H. Lind, Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn

från medeltiden. Supplementband (1931)
LMA = Lantmäterimyndigheternas arkiv (Landsarkivet, Härnösand)
LSA = Lantmäteristyrelsens arkiv (i SRA)
LSB = Linköpings stadsbibliotek: Stiftsbiblioteket
LSBp = pergamentsbrev i LSB
LUB = Lunds universitetsbibliotek
LUP = L. Peterson, Lexikon över urnordiska personnamn (http://www.isof.se) (2004)
ml = mantalslängd
MM = Maal og minne
NAU = Namnarkivet i Uppsala, samlingar, Isof
NE = O. Rygh, Norske Elvenavne
NEn = Nationalencyklopedin
NG = O. Rygh, Norske Gaardnavne
NG Indl. = O. Rygh, Norske Gaardnavne. Indledning
NÍ = G. Kvaran & S. Jónsson, Nöfn Íslendinga (1991)
NIYR = Norges innskrifter med de yngre runer
NIÆR = Norges Indskrifter med de ældre runer
NK = Nordisk kultur
NN = Namn og nemne
NO = Norsk ordbok
NoB = Namn och bygd
NPL = K. Kruken & O. Stemshaug, Norsk personnamnleksikon (2. utg., 1995)
NRA = Riksarkivet, Oslo
NRL = L. Peterson, Nordiskt runnamnslexikon (5 rev. utg., 2007)
NSL = Norsk stadnamnleksikon. Red. av J. Sandnes & O. Stemshaug (4. utg., 1997)
NäR = Närkes runinskrifter (SRI 14:1)
OAU = Ortnamnsarkivet i Uppsala, samlingar, Isof
OAUjb = excerpter i OAU ur kameralt material i SRA
ODS = Ordbog over det danske Sprog
OGB = Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län
or. = original
OSDs = Ordbok över Sveriges dialekter, samlingar, Isof, Uppsala
OUN = Ortnamnssällskapet i Uppsala. Namnspalten i UNT
OUÅ = Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift
RAÄ = Riksantikvarieämbetet, Stockholm/Visby
RB = Biskop Eysteins Jordebog (Den röde Bog). Udg. ved H. J. Huitfeldt (1879)
Rep = Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis
RGA = Reallexikon der germanischen Altertumskunde von Johannes Hoops. 2. Aufl.
SAOB = Ordbok över svenska språket utg. av Svenska Akademien
SaoS = Saga och sed
SAS = Studia anthroponymica Scandinavica
SD = Svenskt diplomatarium
SDa = Diplomatarium Svecanum. Appendix. Acta pontificum Svecica
SDns = Svenskt diplomatarium [ny serie] från och med år 1401
Sdw = K. F. Söderwall, Ordbok öfver svenska medeltids-språket (1884–1918)
Sdw Suppl. = K. F. Söderwall, Ordbok över svenska medeltids-språket. Supplement (1925–73)
skg = skeppslag
SkO = Skånes ortnamn
SMP = Sveriges medeltida personnamn
SMPs = SMP, samlingar, Isof, Uppsala
SMR = Svenska medeltidsregester 1434–1441
SmR = Smålands runinskrifter (SRI 4)
sn = socken
SNF = Studier i nordisk filologi
SOB = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Blekinge län
SOD = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Dalarnas län
SOH = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Hallands län
SOHä = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Hälsingland
SOJä = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Jämtlands län
SOJö = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Jönköpings län
SOKa = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Kalmar län
SOKo = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Kopparbergs län

SOL = Svenskt ortnamnslexikon. Red.: M. Wahlberg (2 rev. uppl., 2016)
SOSk = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Skaraborgs län
SOU = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Uppsala län
SOV = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Värmlands län
SOVm = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Västmanlands län
SOVn = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Västernorrlands län
SOÅ = Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift
SOÄ = Sverges ortnamn. Ortnamnen i Älvsborgs län
SOÖg = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Östergötlands län
SRA = Riksarkivet, Stockholm/Arninge (Täby)
SRAp = pergamentsbrev i SRA
SRApp = pappersbrev i SRA
SRI = Sveriges runinskrifter
SRP = Svenska riks-archivets pergamentsbref
SvLm = Svenska landsmål och svenskt folkliv
SöR = Södermanlands runinskrifter (SRI 3)
T = Topografisk karta över Sverige (Terrängkartan)
tg = tingslag
tl = tiondelängd
u.d. = utan datum
ULMA = Uppsala landsmålsarkiv, samlingar, Isof
u.o. = utan ort
UR = Upplands runinskrifter (SRI 6–9)
UUB = Uppsala universitetsbibliotek
UUBp = pergamentsbrev i UUB
UUBpp = pappersbrev i UUB
u.å. = utan år
VgR = Västergötlands runinskrifter (SRI 5)
vid. = vidimation
VJb = Kong Valdemars Jordebog. Udg. ved S. Aakjær (1926–45)
VrR = Värmlands runinskrifter (SRI 14:2)
VsR = Västmanlands runinskrifter (SRI 13)
ÖgR = Östergötlands runinskrifter (SRI 2)
ÖlR = Ölands runinskrifter (SRI 1)
ÖNON = Övre Norrlands ortnamn. Ortnamnen i Norrbottens län
ÖNOV = Övre Norrlands ortnamn. Ortnamnen i Västerbottens län